Românii din Canada între limbi şi culturi

Rodica ALBU

1. Cadrul cercetării

Aşa cum, odată, interesul faţă de dialecte se manifesta în paralel cu studiul culturii folclorice locale, astăzi, în studiile lingvistice, ca în multe alte domenii, „marginea" – fie ea geografică, politică sau socială – devine tot mai mult centru de interes (v. şi Albu 2005: 40). În cele ce urmează, centrul nostru de interes va fi o zonă îndepărtată geografic a diasporei româneşti, cea din Canada, pe care am avut şansa de a o descoperi prin acei reprezentanţi ai săi din provinciile Quebec şi Ontario ce au făcut subiectul unui set de interviuri realizate pe principiile „istoriei orale" în anii 2007 şi 2008. Ceea ce am început ca un demers individual a fost integrat într-un proiect al Asociaţiei Central Europene pentru Studii Canadiene (CEACS), proiect intitulat *Central Europe meets Canada. The CEASC Diaspora Project* şi alcătuit din două secţiuni, una literară şi cealaltă de istorie orală. La realizarea acestuia participă cercetători din Bulgaria, Cehia, Croaţia, România, Serbia, Slovacia, Slovenia şi Ungaria.

Prima secţiune este axată pe identificarea, culegerea şi evaluarea textelor literare ale scriitorilor plecaţi din cele opt state membre ale CEACS participante la proiect. A doua, pe care o coordonez, vizează: (1) crearea unei colecţii de interviuri înregistrate în format digital realizate cu imigranţii din Canada ce provin din fostele ţări comuniste ale Europei Centrale; (2) transcrierea şi utilizarea acestei colecţii ca sursă de date empirice pentru studii ulterioare; (3) schiţarea, în timp, a unei tipologii documentate a emigraţiei/ imigraţiei specifice spaţiului geopolitic analizat.

Istoria orală poate fi definită drept înregistrarea, stocarea şi interpretarea informaţiilor bazate pe experienţele şi opiniile personale ale celor intervievaţi cu scopul de a surprinde şi conserva perspective, judecăţi şi amintiri individuale (v., de exemplu, Moyer 1993/1999; Logfren 2006) care pot contribui la întregirea adevărului istoric. Folosirea metodologiei istoriei orale presupune înregistrarea, transcrierea şi editarea interviurilor; analizarea şi, pe cât posibil, verificarea datelor; plasarea informaţiilor în contextul istoric; şi crearea unui corpus accesibil, care să permită cercetări ulterioare. Documentele şi cărţile de istorie se concentrează de regulă asupra oamenilor de seamă şi evenimentelor de răsunet şi tind să neglijeze investigarea oamenilor simpli şi a evenimentelor de zi cu zi. Nu se ocupă nici de categorii marginalizate, cum ar fi unele grupuri etnice, persoanele cu handicap sau cei fără ocupaţie. Istoria orală vine să umple golurile şi să găsească spaţiu pentru vocile altminteri tăcute ale istoriei.

În ce ne priveşte, ne preocupă explorarea felurilor în care schimbarea mediului lingvistic şi cultural a dus la remodelarea personalităţilor celor intervievaţi

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

şi a afectat viziunea imigranţilor despre ei înşişi şi despre familiile lor. De asemenea, ne interesează măsura şi modul în care limba folosită de grupuri de vârstă ori profesionale diferite este marcată de dislocările adeseori multiple ale celor intervievaţi şi de realităţile noului mediu socio-cultural. Nu în ultimul rând, încercăm să descoperim autodefinirea subiectivă de către cei intervievaţi în raport cu ţara şi cultura de origine şi cu cea de adopţie.

Două sunt tipurile principale de interviuri: (a) interviuri ce vizează istoria vieţii – în cazul nostru a vieţii unui cetăţean canadian de origine română (prima generaţie); (b) interviuri ce se axează pe un subiect/ eveniment, de exemplu al doilea război mondial sau, în cazul nostru, părăsirea ţării natale. Noi am optat pentru un format „de mijloc", cei intervievaţi fiind încurajaţi să-şi spună povestea vieţii, dar, în acelaşi timp, să insiste pe cauzele plecării („de ce?"), pe procesul de emigrare-imigrare şi adaptare („cum?"), pe secvenţe semnificative ale experienţei canadiene, pe impresii, atitudini şi opinii privind modul actual în care se raportează la cele două culturi care le structurează identitatea, cea a ţării de origine şi cea canadiană. În acelaşi timp, am lăsat celor intervievaţi libertatea de a alege limba de comunicare şi de a se exprima fără autocenzură, fie aceasta de natură lingvistică sau ideatică.

O asemenea colecţie poate constitui baza pentru abordări din perspective diverse, între care, desigur, studii de istorie socială (Alltagsgeschichte), mai ales pentru nivelul 3, cel cultural[1]; studii de dinamică demografică; studii sociolingvistice şi de antropologie socio-culturală; studii de onomastică (antroponimie şi toponimie). În cadrul proiectului CEACS, în curs de desfăşurare, se pot creiona deja unele aspecte comune, dar şi deosebiri între istoriile emigrărilor-imigrărilor dinspre fostele ţări comuniste ale Europei Centrale şi de Est spre Canada. Se remarcă, de pildă, în eşantionul slovac (1) afirmarea conştiinţei originii *cehoslovace* mai curând decât slovace a imigranţilor timpurii (dinainte de 1993 şi cu atât mai mult înainte de 1989); (2) speranţa adusă de „Primăvara de la Praga" şi deziluzia care a urmat – cauzată de invazia sovietică în august 1968 – şi care a dus la numeroase încercări de a emigra, încercări reuşite în cazul celor intervievaţi; (3) „Revoluţia de Catifea" şi „Divorţul de Catifea", urmate de emigraţia şi fenomenul „brain drain" (exodul de inteligenţă) din ultimii ani. Spre deosebire de România şi Slovacia, în Serbia – ca parte din fosta Republică Socialistă Federativă Iugoslavia – a existat „emigraţie din motive economice" şi în perioada comunistă, după promulgarea noii politici iugoslave de după 1965. Pe de altă parte, istoria recentă a fostei Federaţii Iugoslave include acea perioadă tragică a războaielor civile din anii '90, în timpul şi în urma căreia emigraţia a fost nu numai din "motive economice", ci şi, pur şi simplu, pentru a supravieţui. Să remarcăm şi faptul că mai mulţi sârbi canadieni intervievaţi au ales să se exprime în limba engleză, în timp ce, între românii canadieni intervievaţi de mine, toţi au ales limba română cu excepţia unei tinere trilingve care a declarat că cel mai confortabil se simte în engleză.

[1] din cadrul clasificării propuse de Ernest Labrousse, primul nivel fiind cel economic, iar al doilea cel social (v. http://en.wikipedia.org/wiki/Ernest_Labrousse).

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

2. Românii din Canada. Consideraţii generale

În ce priveşte emigraţia-imigraţia dinspre România spre Canada[2], între 1880 (1870 după Patterson) şi 1920 apare primul val vizibil de imigranţi (Quebec 1881, Alberta 1898, Saskatchewan 1902), care se prelungeşte în deceniul al treilea prin sosirea altor membri şi prieteni ai familiilor imigrante. În timpul celui de-al doilea război mondial şi, mai ales, după aceea (cu deosebire după 1947 şi la începutul anilor '50, dar şi în timpul „dezgheţului" din anii '60 şi '70 şi cu prelungire în anii '80) se poate vorbi de un al doilea val semnificativ. După decembrie 1989, când emigrarea a devenit legală, Canada a devenit o destinaţie accesibilă atât pentru cei deziluzionaţi de formele pe care le-a luat „tranziţia" în România, cât şi pentru cei care au părăsit ţara din motive economice sau din diverse alte motive personale.

Spre deosebire de Statele Unite, care aplică aşa-zisa politică a creuzetului (*melting pot*) în care se amalgamează şi se contopesc toate culturile imigranţilor, iar singura limba acceptată oficial este engleza, statul canadian încurajează menţinerea diversităţii culturale. Recunoaşte ca limbi oficiale numai engleza şi franceza, fără a îngrădi, însă, libertatea de exprimare în limba maternă, oricare ar fi aceea. Un sistem bine structurat de identităţi colective fixe (inclusiv pe baze etnice şi religioase) permite o mai bună funcţionare a controlului social. În viziunea canadiană, controlul se exercită mai uşor asupra identităţilor de grup fixe decât asupra identităţilor individuale variabile, care sunt lunecoase, flexibile, deschise spre influenţe aleatorii, deci spre schimbare şi evoluţie în forme imprevizibile. Menţinerea mediului cultural familiar în afara orelor de muncă este un factor de susţinere psihică a imigrantului de primă generaţie, acest mediu diluându-se şi redefinindu-se în forme tot mai apropiate de universul canadian specific, anglofon sau francofon, la următoarele generaţii. „Mozaicul" canadian, definit azi mai des drept „multiculturalism", duce, implacabil, la acelaşi „creuzet" (*melting pot*), mai ales începând cu generaţia a treia, indiferent de etichetele preferate în discursul oficial.

3. Forme şi grade de integrare reflectate în vorbire

Cel ce explorează dinamica unei comunităţi etnice diasporice nu poate separa perspectiva lingvistică de cea socio-antropologică. Gradele de aculturaţie – separare, marginalizare, integrare, asimilare (cf. Berry 2003) – merg adesea mână în mână cu expresiile lor lingvistice. În cazul comunităţilor româneşti din Canada la care am avut acces, aşa cum menţionam anterior (cf. Albu 2007), cei intervievaţi formează trei categorii după felul cum îşi evaluează propria integrare, dar şi după cum se manifestă lingvistic şi social.

(a) Cei cu dublă integrare, atât prin relaţii interetnice şi transculturale, cât şi prin legătura mai strânsă cu un grup de români canadieni, congregaţie sau organizaţie cu caracter cultural bazată pe comunitate de limbă şi/sau valori, pot spune, asemenea poetei canadiene de origine română Flavia Cosma, "I am 100% Romanian and 100% Canadian" – sunt 100% româncă şi 100% canadiancă. Intervievaţii din această categorie ilustrează o mare varietate de istorii de viaţă. Cu toţii se caracterizează prin stilul elevat şi omogenitatea limbii române vorbite, conservate prin folosirea acesteia şi dincolo de spaţiul căminului. Majoritatea celor

[2] A se vedea şi datele prezentate în Albu 2007 şi Albu 2009.

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

veniți după război şi în timpul perioadei comuniste se încadrează în acest tip. În cazul multora din ei, se poate vorbi de cultivarea limbii atât în cadrul familial, cât şi în afara acestuia.

(b) Cei pentru care buna integrare socială înseamnă bune relații cu alte ființe umane – relații de vecinătate, relații de serviciu sau relații în cadrul diverselor activități voluntare sau de club – indiferent de apartenența etnică, lingvistică sau religioasă au un comportament relaxat, care se regăseşte şi în dezinvoltura cu care inserează cuvinte şi expresii în engleză sau franceză în cadrul conversației în limba română. Între aceştia sunt şi cei care se feresc să cultive legătura cu grupuri şi asociații româneşti. Mulți dintre ei sunt imigranți de dată recentă. În această privință statisticile indică o medie de peste 3.700 de noi rezidenți de origine română în anii '90, în timp ce din 2001 se înregistrează o medie de peste 5.500 pe an (date din *Citizenship and Immigration Canada*). Aparent paradoxal, dar explicabil într-o lume a hibridizării şi globalizării, tocmai noii veniți cultivă mai puțin exprimarea monolingvă îngrijită (V. şi Albu 2007).

(c) Cei care, de obicei ajunşi în Canada pentru a-şi ajuta copiii sau alte rude, au fost nevoiți să rămână acolo şi nu se regăsesc decât între români pot fi adesea întâlniți ca membri activi ai unor congregații româneşti. Limba română este principalul mijloc de comunicare atât în mediul familial cât şi în afara acestuia. Numeric, aceştia reprezintă o minoritate.

În plan lingvistic, fenomenele de interferență, combinarea sau schimbarea codurilor (*code mixing* şi *code switching*) şi chiar hibridizarea apar la mai toți cei intervievați, dar cu deosebire la subiecții din categoria (b). Iată câteva exemple extrase din interviuri:

(1) Băiatul mare […] a terminat ingineria mecanică şi a luat un master în *MBA,* în *Business Administration.*
(2) Două din ele [fete] au făcut masteratul în *Recherches opérationelles*, în *Cercetări operaționale.*
(3) [...] ca să obțină un post de *general practitioner* aicea era foarte dificil (A.L., medic stomatolog).
(4) Eu am lucrat ca soră medicală, care se cheamă *registered nurse* (A.L.)
(5) Am început să lucrez ca *ansambleur* (.) tehnician şi pe urmă am luptat ca să fiu (.) mi-am arătat experiența şi (.) capacitatea şi am intrat (.) 6 luni mai târziu am intrat într-un departament de (.) de *research* şi *development* ăăă (.) să fac *design* ăăă (.) proiectare (M.P., inginer).
(6) Şi m-am angajat. Este ceea ce in Romania se cheamă infirmieră. Aici in Montreal se numea *proposé-beneficier*, deci eşti cel care are grijă de pacient, îl speli, faci baie, in engleza este *personal support worker*. Si lucram *on call* (L. P., medic).
(7) Venind în Canada... E o experiență unică pentru că întâlneşti oameni *multicultural*, din diferite culturi.
(8) Dar poate că sunt prea *bonace*, se zice aici, *bonace*, adică bun, aşa, nătăfleț de bun, tolerant, asta este, tolerant… şi iertător (G. R., avocat)
(9) [Mi se spunea] Omul cu cele trei faze – '*l'homme aux trois (0.1) phases (0.1) trois étapes'*. Prima etapă era cea mai uşoară de realizat. Era ceea ce numeam eu '*un status quo amélioré* (W. P, fizician).
(10) Cineva de sus a avut grijă să reuşească la un interviu la o firmă de *translation*, de traduceri (M.T., profesor de muzică).

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

(11) Eu eram la nivelul doi, din opt nivele… din opt nivele într-un sistem de învățare a limbii engleze, oferită… plătită de guvernul canadian, într-un sistem de *newcomers* (M.T.)
(12) vioară, pian şi chitară clasică şi chiar blockflöte, *recorder* cum se zice aicea. [...] Flute-a-bec se spune în franceză, (M.T.).
(13) Mutându-mă într-o casă, m-am mutat într-o casă mai mare şi *basementu'*, adică subsolul amenajat, gata amenajat, este locul meu de muncă şi acolo îmi petrec destul de mult… destul de mult timp, şi mă simt canadian pentru faptul că am acest *business* şi *businessu'* ăsta creşte, e în continuă creştere (M.T.).
(14) pe urmă a lucrat tot în *retail*, tot în comerț, la jaluzele (M.T.).

Se observă cu uşurință că majoritatea subiecților presupun, ca fapt de la sine înțeles, necunoaşterea de către interlocutoarea lor a numelor de instituții, specializări, funcții, obiecte, a calificativelor curente etc. şi marchează acest lucru prin explicațiile pe care le adaugă firesc atunci când folosesc un cuvânt sau o sintagmă în engleză sau franceză. Deşi folosesc structural aceeaşi limbă română, intervievatul şi cel care intervievează sunt angajați într-un proces ad-hoc de „negociere" a universurilor socio-culturale la care se face trimitere în cursul conversației.

Acomodarea la vocabularul specific unor domenii semantice restrânse este o problemă chiar şi pentru cei care cunosc bine limba engleză sau franceză. Acelaşi profesor de muzică M.T. se confesează:

(15) La o astfel de şcoală am aplicat şi directoarea fiind chinezoaică, a văzut ea că… na, vorbeam engleză cât de cât, a zis aşa, țin minte […] foarte exact cuvintele ei. Zice: „Ei, limba se mai învață, muzica e aceeaşi pe tot globul. Aşa că dă-i înainte". […] Ei, acolo am început să am elevi. Două, trei lecții erau atât de stresante pentru mine, pentru că la şcoală la engleză, învățam eu un anumit vocabular, dar **mi-am dat seama că nu ştiu vocabularul muzical**. Nu ştiam cum se spune la 'o pătrime' într-o primă fază. *'Quarter note'*. Nu-mi dădeam seama… Îmi dădeam seama că trebuie să învăț vocabularul muzical, pentru că lucrurile s-au petrecut foarte repede. Ai interviu, gata: „*Teach!*"

La dificultatea „luării în primire" a vocabularului de specialitate se adaugă dificultățile de corelare a unităților lexicale cu realitățile materiale sau culturale ale noului mediu, dar şi de acomodare comportamentală. De acestea ne vom ocupa în cele ce urmează (v. 4 infra), nu înainte, însă, de a adăuga o remarcă privind trilingvismul copiilor din familiile româno-canadiene, cu deosebire a celor din Quebec, care vorbesc acasă româneşte, urmează o parte din şcoală în franceză şi o alta – eventual facultatea – în engleză sau invers.

4. Competență lingvistică, (in)competență culturală

Drumul de la competența (sau incompetența) lingvistică inițială la manifestarea în manieră firească a unor abilitați inter- şi transculturale trece prin diferite niveluri de conştientizare, cunoaştere şi performanță de-a lungul continuum-ului competenței culturale. Într-un mediu multicultural ca cel din marile aglomerări urbane canadiene în care ne-am desfăşurat cercetarea – Toronto, Ottawa şi Montreal – competența culturală înseamnă capacitatea de a interacționa cu reprezentanți ai unor culturi diferite, ceea ce include o conştiință a propriului univers cultural, o

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

anumită atitudine față de diferențele culturale, o cunoaştere a diverselor concepții despre lume şi practici culturale şi, în fine, abilitatea de a stabili un raport de comunicare autentică şi eficientă cu celălalt.

La început simpla necunoaştere a limbii locului poate constitui un handicap major:

(16) Soțul meu m-a trimis să iau bere (.) la bere scria pe o uşă *in* (.) adică [...] să intri (.) erau uşi de sticlă (.) şi pe alta scria *out* (0.5) iar eu căutam ((râsete)) să intru pe uşa pe care scria *out* şi cel dinăuntru era desperat îmi făcea semne că >nu nu nu< să intru pe uşa cu *in* desigur. Şi nu înțelegeam ce vrea de la mine şi de ce uşa nu se deschide ((râsete)) (A.O., asistent social, f., 35 de ani).

Alteori, însă, competența lingvistică nu este suficientă atunci când nu este însoțită de o cunoaştere a noii lumi în care abia a păşit imigrantul:

(17) I.A. Mie mi se părea că ştiu franțuzeşte şi în prima seară nu reuşeam să îmi cumpăr lapte (râde). Nu reuşeam să îl conving pe vânzător că eu caut ceva care are culoarea albă şi se bea şi este dat de o vacă. El se aştepta să îi spun o marcă de lapte şi eu îi ceream *lapte*, ori el *lapte* nu avea in repertoriul de (.) de (.) articolelor de vânzare.
R.A. : *Problema nu-i lingvistică, ci culturală.*
I.A. : [Da,] problema este culturală. Sunt multe lucruri care probabil nu pot fi spuse, (.) nu pot fi scrise. Le constați -- în măsuri diferite la unii şi la alții, dar nu (.) nu poate cineva sa le scrie ordonat pe hârtie.

Unii dintre interlocutorii mei au simțit nevoia să reflecteze asupra necesității adecvării lingvistice la contextul situațional, dar şi asupra toleranței care se manifestă față de noii veniți:

(18) La început fiecare lucru îl traduci din română, cum gândeşti în română, îl traduci în englezã, nu ieşea uneori exact ce vroiai (râde). Răspundeam la telefon cu expresii neadecvate, uneori eram în stare să fac gafe şi mai mari pe la şcoală, la serviciu, dar lumea e înțelegătoare în general şi nu m-am simțit în inferioritate sau în defensivă vreodată de moment ce mi-am asumat postura de non-expert la început în limbă şi mă aşteptam să fac gafele astea (A.A., doctor în chimie, m., 40 de ani).
(19) Trebuie sa depui un efort conştient să înveți şi dacă cumva te laşi, cum am făcut eu, pe seama învățatului din conversație sau din expunerea pe care o ai de fiecare zi nu este suficient. Şi din cauza aceasta simt ca nu am, în general, un bagaj puternic lingvistic – nu este suficient de satisfăcător pentru: confortul meu intelectual (C.I., economist, f, 30 de ani).

Necunoaşterea realităților locului poate duce la confuzii hilare:

(20) Subway este un fastfood unde se vând sandwich-uri şi le-am văzut în mai multe locuri marca Subway, ştiind că *Subway* înseamnă metrou m-am gândit la un moment dat că în Ottawa s-ar putea să fie metrou şi zic, uite, l-am văzut în mai multe locuri. După aceea m-am lămurit că de fapt nu era metrou, ci era doar acest fastfood în care Subway este acel sandwich lung cu pâine lungă, mai lungă, şi care are forma, să

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

spunem, a unui vagon de metrou[3], nu? Deci, asta este ceva hazliu (R.T., terminolog, f, 50s).

Dialogul telefonic este o probă de foc, iar explicaţia o dă chiar interlocutorul meu:

(21) M.T. [...] Vorbitul la telefon e o…o problemă, pentru noul venit. Pentru că la televizor, sau cu persoana de faţă mai vezi mişcările gurii, mai…te mai orientezi. E un tot care contribuie la înţelegerea interlocutorului sau a mesajului. Ei, la telefon e exclusiv auditiv. Şi la telefon frecvenţele nu sunt complete, sigur. Spectrul sonor e incomplet, e ceva mai bazic. Şi, după mine, proba de foc e să fii în stare să vorbeşti la telefon.
R.A.: Şi dumneavoastră cam după cât timp aţi început s-o treceţi?
M.T.: Şi…prima dată când am vorbit, asta poate, da, e un eveniment important în viaţa de canadian. A fost după câteva luni, când eram încă student la şcoală. A trebuit să anunţ că fata mea cea mică nu vine astăzi la şcoală, e bolnavă. Aşa, asta a fost, poate fi considerat un eveniment.

5. Sine divizat, sine integrat. Român sau/şi Canadian?

Rugaţi să se eticheteze pe ei înşişi folosind termenii *român şi canadian*, subiecţii chestionaţi au produs o varietate de răspunsuri, care, simplificând, se pot încadra într-unul din următoarele cazuri. În timp ce unii imigranţi şi-au tăiat cu hotărâre cordonul ombilical ce îi lega de patria mamă (aşa cum ne-o declară de exemplu, M. S., inginer, care a părăsit ţara în urma bătăii care i s-a administrat de către „mineri" în Piaţa Universităţii), iar alţii se simt, asemenea Flaviei Cosma, sută la sută români şi sută la sută canadieni, pentru unii, sinele lor profund e suspendat între două lumi şi între două identităţi, dar nu se regăseşte „nici aici, nici acolo". De fapt, dincolo de această triadă simplificatoare, lucrurile sunt mai nuanţate, închizând în două-trei cuvinte povestea unei vieţi.

(22) „Eu m-aş defini, fără îndoială, **canadian de origine română**" (s.n.)

declară Dorin Uritescu, lingvist care a plecat din Timişoara la Paris şi apoi în Canada şi care se bucură astăzi de o largă apreciere şi datorită modului în care valoarea sa profesională a fost recunoscută şi stimulată de mediul academic canadian. În schimb, o fiziciană plecată din mediul universitar românesc, unde deţinea un post de conferenţiar, pentru a-şi duce copilul cât mai departe de zona atinsă de efectele exploziei de la Cernobâl, ne spune:

(23) Cred că totuşi **mă simt mai mult româncă decât canadiancă**, e (.) sunt undeva la mijloc suspendată, nu-s nici una nici alta, dar sunt mai mult ceea ce am fost majoritatea vieţii, deci 43 de ani am fost româncă sută la sută şi de asta îmi amintesc cel mai mult. – Simt ataşament faţă de o ţară care m-a primit şi care mi-a (.) care nu mi-a pus nici un fel de obstacol în (.) în dezvoltare şi împlinire, dar care era totuşi diferită de ceea ce credeam că poate fi (I.A.., fizician, f., 58 de ani) (S.n.).

[3].Explicaţia nu este tocmai corectă. *Subway* este o firmă ce deţine o reţea de localuri de fast food cu acelaşi nume şi care comercializează în primul rând un sandwich alungit, cu formă de „submarin".

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

A.O., asistent social, aflată încă la studii, se defineşte spunând că e româncă şi că a imigrat:

(24) Uneori aici imediat ce îți aud accentul te întreabă de unde eşti, sau ce faci şi care-i naţiunea, de unde vii şi atuncea uneori spun pur şi simplu că vin din Ottawa, aici stau şi oamenii de obicei sunt foarte curioşi şi da, dar totuşi, unde te-ai născut, şi atunci le spun că m-am născut în România. Dar asta-i mai mult aşa, ca o glumă, într-un fel, dar cred că dacă cineva mă întreabă de obicei spun că **sunt româncă** şi că am imigrat, sunt imigrant, nu spun, nu cred că am spus până acuma vreodată, că sunt canadian – **sunt imigrant** (S.n.).

Doctorul Ion Ţăranu, ajuns în Canada în 1951, după studii în Germania şi Franţa, se numără între aceia în al căror suflet şi cuget au încăput deopotrivă cele două identităţi, cea română şi cea canadiană (francofonă), pe care le-a onorat în mod egal, ca membru fondator şi ca preşedinte al Asociaţiei Românilor din Canada (ARC), iar mai târziu al Federaţiei Asociaţiilor Româneşti din Canada, dar şi ca reprezentant al grupurilor etnice din Quebec implicat în elaborarea politicii multiculturale din această provincie:

(25) […] am fost, am trăit şi-am să mor ca român. Deci asta e indiscutabil, asta e legea naturii mele, nu, a vieţii mele. Dar m-aş califica: **canadian de descendenţă română**, adică de origine română. Pentru că am fost un adept de la început, adept susţinător, ba chiar am participat la elaborarea politicii, filosofiei, politicii multiculturale canadiene, ca serviciu, ca mijloc de integrare în societatea de primire (Dr. Ion Ţăranu; s.n.).

Profesorul de muzică M.T. face o interesantă disociere dintre „românul din România” şi „românul din diaspora”:

(26) Cine a venit aicea a trebuit să-şi asume stresul ăla, cu care-ncepi [...]. Dar pui mâna, eşti serios, lucrezi, treaba merge. Deci noi n-am avea nemulţumirile românului din România. Şi [...] imaginea asta a românului din România m-a ajutat să cristalizez ideea de român din diaspora, românul diasporean. Deci noi am venit aicea, am început de la zero. Am venit aicea, am progresat, ne bucurăm de… de ţara asta foarte primitoare. Oamenii sunt foarte primitori în general. Ne bucurăm de nişte structuri foarte bine puse la punct, de un sistem bancar funcţional, da. Plătim ş-aicea, plătim dobânzi, sigur. Fiecare are împrumuturi, dar împrumuturile astea se dau şi orice om se poate descurca. Deci **românul de diaspora**, asta mă simt, aşa mă simt (S.n.).

Imigranţii sunt conştienţi de faptul că asimilarea vine cu generaţiile următoare:

(26) Noi, aicea, românii din diaspora, ţinem să ne păstrăm limba, identitatea. **Copiii noştri scapă foarte repede din… menţinerea identităţii româneşti.** Ei vorbesc cursiv engleză, ei vorbesc engleză în loc de română, foarte des vorbesc chiar şi-n casă (M.T.; s.n.).

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

Cât despre cei din prima generație, să remarcăm că autodefinirea lor drept canadieni e cu atât mai fermă cu cât reuşita lor în plan socio-profesional e mai evidentă. Cei care au înțeles cum funcționează „sistemul", care i s-au conformat şi i-au verificat astfel eficiența, sunt tentați să descopere noi şi noi motive pentru a se considera canadieni. Micile satisfacții zilnice, comportamentul civilizat al concetățenilor, claritatea „regulilor jocului" şi bunele rezultate obținute atunci când aceste reguli sunt înțelese, respectate şi aplicate sunt tot atâtea motive pentru M.T. de a se simți şi canadian:

(27) M.T.: Da, mă simt şi canadian totodată. În bună parte. Integrând, adică bucurându-mă aici de … de o anumită viață, la un anumit nivel, sigur a trebuit să mă şi integrez. Şi… şi integrarea îşi are… îşi are regulile ei şi cerințele ei. De exemplu mă simt foarte canadian când conduc maşina. Când conduc maşina oamenii sunt cooperanți în… în trafic, sunt foarte drăguți. Se mulțumeşte dacă înțelegi pe unul că are o dificultate, sau… aşa, printr-o ridicare de mână. Mă simt canadian, mă simt canadian şi în multe altele… [...] Mă simt canadian că locuiesc într-o casă, că îmi tund iarba, scot gunoaiele la ore… la, la zile fixe, aşa, respect regulile locului. Mă simt canadian că fac planuri de viitor. Aicea poți să-ți faci planuri de viitor, poți să-ți proiectezi anumite lucruri pe 5-10 – şi în mod realist – 5, 10, 20 de ani. Asta-i foarte canadieneşte, să…să prevezi, aşa. Mă simt canadian pentru că am un *small business*. Activitatea mea de profesor de muzică este… oricum este un *business*, este de la început, de la bun început un *business*. Adică nu mai eşti domnul profesor care intră cu catalogul la subraț şi pune note şi… aşa, eşti prestator de servicii, eşti prestator de servicii, asta să fie clar. Ei, şi ca prestator de servicii, serviciile mele pe care le ofer eu s-au extins *volens nolens*. Pe lângă activitatea de profesor, activitate didactică cu elevii la clasă, mai vând şi câte un manual, câte-o partitură, mai vând şi câte-un instrument… Deci e o activitate comercială. Mutându-mă într-o casă, m-am mutat într-o casă mai mare şi *basementu'*, adică subsolul amenajat, gata amenajat, este locul meu de muncă [...].

Dacă C.P, chimistă în România, dar în prezent studentă la secția de asistente medicale, se apropie în reacție de A.O. (24), declarând:

(28) Sunt româncă din România care am venit în Canada că nu am avut de întors[,]

pe soțul ei, inginerul M.P., promovarea într-o funcție guvernamentală îl face să-şi reconsidere modul de autoidentificare:

(29) M.P.: Cred că la ora actuală, **de când am început slujba asta nouă**, ar trebui să mă etichetez ca (.) **canadian de origine română** (S.n.).
R.A.: Aaaa (.) Aveți o slujbă nouă?
M.P.: Lucrez pentru Cana (.) guvernul canadian.
R.A.: Aha. Deci canadian de origine română, da?
M.P.: Da.

Mai mult, în continuarea dialogului apare în mod clar ideea că „acasă" înseamnă pentru el acum Canada fără niciun alt calificativ:

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

(30) *R.A.: Ce altceva vă face să vă simțiți (.) canadian?*
MP: Faptul că (.) atunci când mă duc în România vreau să mă întorc aici acasă, după o perioadă de vreme, adică. [...] Întotdeauna este o perioadă, e (.) este o (.) o problemă. Toți emigranții o avem, probabil. **Când suntem aici spunem că mergem acasă în România, dar când suntem în România spunem că mergem acasă. [...] A**colo stăm o perioadă (.) ne vedem prietenii, locurile în care am copilărit şi în care am trăit atâta vreme (.) dar (.) **aici este acasă** (S.n.).

Nevoia de a recrea în Canada spațiul românesc purtat în adâncul sufletului se materializează fizic în elemente de decor româneşti din locuințe, în spațiile de cult care adună congregații româneşti, cu deosebire ortodoxe, dar şi în „câmpurile româneşti" – locuri de vacanță, de conferințe, de spectacole, de taifas, dintre care am avut şansa să le vizitez pe cel de la Hamilton, aflat sub patronajul Asociației Culturale Române din Hamilton şi pe cel de la Val David, „Parcul A.R.C.", aflat sub patronajul Asociației Române din Canada (A.R.C.).

Pe lângă o poiană primitoare pentru camping, „câmpul" de lângă Hamilton (nu departe de Toronto) se întinde pe circa 40 de acri şi include Centrul Cultural „Nae Ionescu", cu o sală de conferințe şi bibliotecă, precum şi capela cu hramul „Sfânta Maria", terenuri de sport, piscină şi spații de cazare şi permite, aşa cum se anunță şi în pagina web a Asociației Culturale Române, organizarea de activități culturale, sportive şi religioase. Nicăpetre a realizat special pentru acest spațiu statui ale unor scriitori români. Anual se organizează „Săptămâna Câmpului Românesc", devenită recent „Săptămâna Românilor" şi având ca scop „strângerea legăturilor între Românii din întreaga lume" (<http://www.acrhamilton.com/saptamana.html>).

La circa 80 de kilometri de Montreal, spre nord, în stațiunea Val David (zona turistică Laurentides), am descoperit nu numai un peisaj oarecum asemănător cu Valea Prahovei, ci şi o comunitate românească ai cărei membri au ridicat aici 23 de case, iar astăzi se reduce la cinci-şase familii (http://www.arcanada.org/romana/parcularc.html). Pe strada numită, prin strădania românilor, Predeal-Trudeau, după ce trecem peste „Podul Românilor" (*le Pont des Roumains)*, ajungem la Parcul A.R.C., un „câmp românesc" de vreo 3 ha, creat prin donarea de porțiuni din terenurile lor de către Alexandru Fonta, Vasile Posteucă şi Jean (Ion) Țăranu (1969). Dintre cei trei, pe doctorul Țăranu („Nea Jean") am avut norocul să-l găsesc în 2008 încă acolo, gazdă excelentă, povestitor lucid şi ghid bucuros să prezinte comorile „câmpului". După ce trecem de poarta de lemn din Maramureş, încrustată tradițional şi numită semnificativ „Poarta Dorului", pătrundem într-un colț de rai în care la loc de cinste se află un mic muzeu al prezenței româneşti în Canada. Doctorul Țăranu (decedat în martie 2009), unul dintre fondatori şi custodele voluntar al „câmpului", a desfăşurat o activitate susținută de promovare a multiculturalismului într-un Quebec francofon şi naționalist, de recunoaştere a elementului românesc în Canada şi de încurajare a colaborării dintre cele două țări pe care le-a slujit deopotrivă[4]. Domnia-sa este şi autorul unor volume de

[4] Meritele doctorului Ion Țăranu au fost recunoscute prin ordine şi distincții atât de țara de origine (Ordinul Național „Serviciu Credincios" în grad de Comandor, Institutul Cultural Român, 2003), cât şi de cea de adopție (Medalia Comemorativă a Reginei Elisabeta a II-a a Angliei, 2002;

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

memorialistică menite să consemneze prezența românească în Canada, dintre care unul a apărut şi în traducere românească la Editura Junimea.

În mod paradoxal, un om ca Ion Țăranu, se declară „**canadian** de descendență română" (s.n.; v. supra), dar, în acelaşi timp, se simte şi sută la sută român, declarând la un moment dat: „După 57 de ani de străinătate, tot mai îmi place să spun că încă nu m-am înstrăinat, că am România în inimă şi că, oriunde mă duc, o iau cu mine în traistă". Pe de altă parte, reprezentanții generațiilor mai tinere, marcate de noi tipare identitare într-o lume hibridizată şi globalizantă, nu mai vibrează la valorile României de suflet purtate peste mări şi țări de exilații de după război, ci, mai curând, la valorile unei lumi bine organizate şi suficient de tolerante astfel încât fiecare să-şi aleagă formele de expresie, de comunicare şi de integrare socială cele mai convenabile pentru sine la un moment dat.

În loc de concluzii

Proiectul C.E.A.C.S. de explorare a diasporei canadiene provenind din spațiul geopolitic al unor țări europene ex-comuniste, între care şi România, este conceput ca *opera aperta*, putând fi continuat pe lungi perioade de timp. Cu cât baza de date obținute prin metoda „istoriei orale" va fi mai amplă, cu atât rezultatele obținute pe baza procesării statistice, analizei şi interpretării datelor, atât separat cât şi comparativ, vor crea un echilibru mai bun între cercetarea calitativă şi cea cantitativă şi vor duce la o identificare şi descriere documentată a anumitor tipare de imigrare specifice cetățenilor canadieni provenind din fostele țări comuniste ale Europei Centrale şi de Est.

Imigrarea, din motive politice, economice sau de altă natură, a fost tratată în mod tradițional drept un proces dureros de dezrădăcinare care conduce la alienare şi, destul de des, la o „identitate fragmentată". Schimbarea limbii şi culturii implică apariția unei traume a dislocării. Realizarea de interviuri cu cei care au trecut prin această traumă ne-a dus spre o colecție de declarații subiective, care, laolaltă, ar putea da o imagine de ansamblu relativ obiectivă privind fenomenul emigrării/ imigrării către Canada, iar în felul în care ne-am conceput noi proiectul, permite şi o abordare în termeni comparativi-contrastivi deoarece s-au strâns date din comunitățile etnice provenind din cele opt țări participante la proiect.

Se spune despre Canada în ansamblu că este o țară a păturii de mijloc. Diaspora românească, la rândul ei, este în majoritate formată din oameni cu studii postliceale şi superioare. Între cei care mai trăiesc dintre imigranții din anii de după 1947 se află o seamă de personalități care, după studii făcute în Europa, au găsit în Canada un teren prielnic de manifestare profesională în vacuum-ul de după război. Posibilitatea unor contacte firești cu țara de origine fiindu-le limitată în perioada regimului comunist, aceştia sunt şi cei care au creat forme de manifestare a „României din suflet" în spațiul canadian. După 1989, deținerea de către solicitant a unei sume substanțiale a condiționat migrarea românilor spre Canada, ceea ce a dus din start la selectarea unor persoane cu o anumită stare materială, dar şi cu o educație care le permitea să aspire de la „bine" la „mai bine". În dialogurile pe care

Medalia Confederației Canadiene, 1992; Medalia comemorativă pentru merite deosebite în plan social şi cultural a Federației Grupărilor Etnice din Québec, 1981; Ordinul Canadei, 1981).

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

le-am purtat, îndeosebi cu cei tineri sau care au plecat de tineri din țară după 1989, apare evident un nou mod de a gândi imigrarea (în cazul acestora nemaifiind vorba de exil). Pentru ei, în ciuda greutăților inițiale, imigarea nu mai este un eveniment atât de dramatic sau traumatic. Pe de o parte, pot reveni oricând în țară, iar pe de alta, se bucură de avantajele unei societăți bine dirijate şi stabile, în care de cele mai multe ori se integrează, fie şi cu prețul reorientării profesionale şi remodelării identitare[5].

Acceptând schema cvadripartită a gradelor şi formelor de aculturație[6] – separare, marginalizare, integrare, asimilare (Berry 2003) – apreciem că nici unul dintre cei intervievați nu a manifestat semne de separare, adică de ataşament la sistemul de valori românesc însoțit de negarea celui din țara de adopție, ori de marginalizare, adică de negare a normelor şi valorilor ambelor țări. Cu alte cuvinte, majoritatea imigranților români de primă generație, după ca au depăşit şocul inițial de diverse cauze – de exemplu, călătoria la mari distanțe, problemele de limbă, dificultatea găsirii unei slujbe convenabile ori a unor prieteni – au parcurs procesul integrării cu succes, fie în opțiunea pentru biculturalism existențial (subiectul se regăseşte, uneori chiar 100%, în ambele culturi), fie în cea pentru un bi- sau chiar multiculturalism funcțional. În ce priveşte asimilarea, aceasta se produce începând cu a doua sau a treia generație, chiar dacă politica multiculturalismului canadian încurajează teoretic menținerea identității etnice. Desigur, acestea sunt scheme simplificatoare, având în vedere diferențele zonale şi idiolectale chiar între vorbitorii aceleiaşi limbi, concepțiile diferite despre lume chiar în cadrul aceleiaşi credințe religioase declarate, diferențele ce țin de statutul social, nivelul de educație, profesie/ ocupație, relațiile sociale, de comportament social al fiecărui individ şi de distribuția rolurilor pe genuri (feminin vs. masculin) ori de capacitatea psihică individuală de adaptare la noul mediu cultural. Măsura în care un individ se angajează în activitățile unei rețele sociale dense cu un profil etnic specific, aşa cum e cazul congregațiilor ortodoxe româneşti în Canada, va determina şi măsura în care acesta va rămâne ataşat tiparelor culturale ale țării/ comunității etnice de origine. Importantă rămâne posibilitatea opțiunii individuale:

> (31) Canada mie imi permite, intr-un fel, prin faptul că este o societate multilculturală, politic numită, îmi permite să îmi trăiesc valorile mele românesti, să accept valorile lor sau să nu le accept si să trăiesc cum îmi place, adică să respir fără să îmi fie frică că respir, ceea ce e o chestie nemaipomenită (L. P., profesoară de limba franceză, Montreal).

[5] O sursă internet înregistrează prezența a 116 profesori universitari români numai în Quebec („Istoric emigrare în Canada", <http://www.rdt.dordetara.ro/index.php?topic=Canada>).

[6] Aculturația cuprinde acele fenomene ce rezultă din contactul direct şi continuu dintre grupuri de indivizi aparținând unor culturi diferite şi care duce la schimbări în structurile culturale inițiale ale unuia din grupuri asau ale ambelor. ("Acculturation comprehends those phenomena which result when groups of individuals having different cultures come into continuous first-hand contact, with subsequent changes in the original culture patterns of either or both groups" - Redfield, Linton and Herskovits 1936, p. 149).

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

Imigrarea este cu siguranţă un eveniment dramatic şi traumatic. Schimbarea teritoriului fizic, a limbii şi a mediului cultural înseamnă desigur apariţia, în măsuri diferite, a traumei dislocării, indiferent de declaraţiile celor intervievaţi. Asemenea afirmaţii au, inevitabil, o mare doză de relativism, deoarece investigaţia realizată a fost limitată în spaţiu[7] şi în privinţa numărului de intervievaţi si nu are încă nivelul dorit de reprezentativitate. Pe de altă parte, adunarea unor asemenea date şi încercarea de schiţare a unor tipologii pot reprezenta un bun punct de plecare pentru cercetări mai ample. Ceea ce am realizat este o colecţie de subiectivităţi, dar acestea, laolaltă, pot crea o imagine globală cvasi-obiectivă a fenomenului de emigrare/imigrare, care va putea fi analizat şi în manieră comparativ-contrastivă avându-se în vedere prezenţa în proiect a reprezentanţilor din opt ţări participante.

Referinţe

Albu, Rodica, "Expressions of Romanian Identity in Quebec", în *Regards sur le Québec*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2009, p. 199-213.

Albu, Rodica, „Comunităţi româneşti din Canada", în *Români majoritari/ Români minoritari: interferenţe şi coabitări lingvistice, literare şi etnologice*, Iaşi, Academia Română. Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Editura Alfa, 2007, p. 695-705.

Albu, Rodica, *Using English(es)*, Ediţia a treia, revăzută şi adăugită, Iaşi, Demiurg, 2005, 234 p.

Berry, J. W., "Conceptual approaches to acculturation", în K. M. Chun, P. B. Organista, & G. Marín (ed.), *Acculturation: Advances in theory, measurement and applied research,* Washington, D.C., American Psychological Association, 2003, p. 17-37.

Lofgren, Stephen J., *U.S. Army Guide to Oral History*, Center of Military History, United States Army, Washington, D.C., 2006.

Moyer, Judith, *Step-by-Step Guide to Oral History*, 1993/ revised 1999, http://dohistory.org/on_your_own/toolkit/oralHistory.html

Nemoianu, Alexandru, *Românii de pe continentul nord-american- Pagini de istorie*, <http://studiiromanoamericane.wordpress.com/4/romanii-de-pe-continentul nord-american-pagini-de-istorie/>

Patterson, G.J. 1999. "Romanians", în P.R. Magocsi (ed.), *Encyclopedia of Canada's Peoples*, Toronto, University of Toronto Press.

Patterson, James, "Romanians", *Encyclopedia of Canada's People <Multicultural Canada*, http://multiculturalcanada.ca/>.

Redfield R., R. Linton, M.J. Herskovits, "Memorandum for the Study of Acculturation". *American Anthropologist, Vol. 38, No. 1*, 1936, pp. 149-152.

Câmpul românesc, <http://campulromanesc.ca/home.html>

Citizenship and immigration Canada, <www.cic.gc.ca>

Istoric emigrare în Canada, Monday, July 20 2009 @ 11:10 PM CEST, <http://www.rdt.dordetara.ro/article.php/IstoricEmigrareCanada>

"Ernest Labrousse", in *Wikipedia. The Free Encyclopedia,* http://en.wikipedia.org/wiki/Ernest_Labrousse

[7] Toţi cei intervievaţi au domiciliul stabil în provinciile Ontario şi Quebec. Cercetarea merită extinsă cel puţin în provinciile Manitoba, Sakatchewan, Alberta (cu celebra zonă Boian-Ispas) şi British Columbia (zona Vancouver). V. şi *Istoric emigrare în Canada.*

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)

Romanian Canadians between Languages and Cultures

The paper is based on the empirical data extracted from a corpus of interviews with first-generation Canadians of Romanian origin which the author recorded in Canada in 2007 and 2008 with a view to creating a data base of oral histories as a collection of subjective responses that, together, can offer a global quasi/objective picture of the emigration-immigration phenomenon. After a few generalities regarding Romanian communities in Canada, forms and degrees of integration are discussed starting from the way these are reflected in the respondents' speech. The way from the initial stage of one's linguistic and cultural (in)competence to the natural use of inter- and transcultural abilities is one of trial and error, which is illustrated in a few of the respondents' narratives. The issue of divided identity is raised in the final part, which focuses on the interviewees' answers to the question that required a self-definition using the terms Romanian and/or Canadian. The results indicate that, after the initial dislocation trauma, sucessful integration characterises the overwhelming majority and the manifestations of essential biculturalism or of functional bi- and even multiculturalism prevail.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza"
IAŞI, ROMÂNIA

BDD-V2656 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:37:39 UTC)